

..η πολιτική του Michel Foucault..

Πέτρος Μετάφας (αθήνα 2010)

(8) Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ DELEUZE ΓΙΑ ΤΟΝ FOUCAULT

Το ερώτημα έχει τεθεί πολλάκις: υπάρχει ‘ενότητα’ στη σκέψη του **Foucault**;

Το πέρασμα, στο έργο του **Foucault**, από την εμπειρία στη γνώση και διαδοχικά από εκεί στην εξουσία και το υποκείμενο ο Deleuze προτείνει πως υπακούει σε μια ενδογενή λογική: η μια μετατόπιση επιφέρει την άλλη, αλλά αυτό συμβαίνει επειδή τον **Foucault** τον απασχολούσε ένα κυρίως πράγμα: η «εξαφάνιση του ανθρώπου».

α. Για τον “Θάνατο του Ανθρώπου”

Σύμφωνα με τον Deleuze, η γενική αρχή του **Foucault** είναι πως *κάθε μορφή συντίθεται από συσχετισμούς δυνάμεων*.¹ Εάν ωστόσο, δυνάμεις όπως της φαντασίας, της ανάμνησης, της σύλληψης ή της θέλησης, ενυπάρχουν στον άνθρωπο, αυτό δεν σημαίνει τελικά πως τον προϋποθέτουν; Από άποψη μορφής, υποστηρίζει ο Deleuze, αυτό δεν αληθεύει: «οι ενυπάρχουσες στον άνθρωπο δυνάμεις προϋποθέτουν μόνο τόπους, σημεία εφαρμογής, μια ορισμένη περιοχή του υπάρχοντος» και όχι μια προσδιορισμένη μορφή. Το ζήτημα λοιπόν είναι να μάθουμε με ποιες άλλες δυνάμεις του έξω πρόκειται να σχετιστούν οι ενυπάρχουσες στον άνθρωπο δυνάμεις, σε ποιον ιστορικό σχηματισμό, και ποια μορφή θα προκύψει από αυτή τη σύνθεση. Δεν είναι αναγκαίο επομένως να συμβάλλουν στη σύνθεση της μορφής- Άνθρωπος: «Για να εμφανιστεί ή να σκιαγραφηθεί η μορφή-Άνθρωπος, πρέπει πρώτα οι ενυπάρχουσες στον άνθρωπο δυνάμεις να σχετιστούν με κάποιες πολύ ειδικές δυνάμεις του έξω».² Στον κλασικό ιστορικό σχηματισμό, η (κλασική) σκέψη μπορεί να αναγνωριστεί από τον τρόπο με τον οποίο στοχάζεται το άπειρο: για τη σκέψη αυτή, κάθε πραγματικότητα μέσα σε μια δύναμη «εξισώνεται» με την τελειότητα και επομένως δύναται να υψωθεί στο απείρως τέλει ‘ ό,τι απομένει είναι μόνο περιορισμός.³ Στην κλασική γραμματεία του 17^{ου} αιώνα θα δοθεί γενικά σημασία στη διάκριση των τάξεων απειρίας και θα γίνει προσπάθεια για την παγίωση μιας θέσης του πεπερασμένου ανάμεσα σε όλους αυτούς τους τύπους του απείρου. Οι ενυπάρχουσες λοιπόν στον άνθρωπο δυνάμεις, καθιρύνουν σχέσεις με εκείνες τις δυνάμεις που ανυψώνουν τα πράγματα στο άπειρο. Η μορφή που θα προκύψει από τον συνδυασμό των δυνάμεων αυτών, δεν είναι η μορφή-Άνθρωπος αλλά η μορφή –Θεός. Αυτός είναι ο κόσμος της *απεριόριστης αναπαράστασης*.

Ποιο είναι το στοιχείο εκείνο το οποίο χωρίς να είναι αφ’ εαυτού άπειρο, δύναται ωστόσο να εκτυλιχθεί στο άπειρο, και επομένως να εισέλθει σε έναν ταξιθετικό πίνακα, σε μια απερίοριστη σειρά ή σε ένα επεκτάσιμο συνεχές; Αυτή είναι η λειτουργία του σημείου των κλασικών μορφών επιστημονικότητας: ο «χαρακτήρας» για τα έμβια όντα ‘ η «ρίζα» για τις γλώσσες, το «χρήμα» (ή η γή) για τον πλούτο.⁴ Οι συναφείς επιστήμες είναι γενικές ακριβώς με την έννοια ότι υποδεικνύουν μια τάξη απειρίας: φυσική ιστορία, όχι βιολογία ‘ ανάλυση του πλούτου, όχι πολιτική οικονομία ‘ μια γενική γραμματική και όχι φιλολογία ή γλωσσολογία. Ο **Foucault** με τις αρχαιολογικές έρευνές του αποκαλύπτει πως ο παράγοντας που συστήνει την οικογένεια των λεγόμενων κλασικών αποφάνσεων είναι μια ορισμένη διαδικασία σχηματισμού συνεχειών και εκδίπλωσης πινάκων: η ακατάσβεστη δίψα για εκδίπλωση («εκπτώχωση») και «εξήγηση».⁵

¹ Παράρτημα στην μονογραφία: Gilles Deleuze: **Foucault**, University of Minnesota Press, Appendix: “On the Death of Man and superman”, σελ. 124-132 (*Τρία κείμενα για τον Nietzsche*, εκδ. Πλέθρον 2003, σελ. 133-155).

² Παράρτημα στην μονογραφία: Gilles Deleuze: **Foucault**, (*Τρία κείμενα για τον Nietzsche*, εκδ. Πλέθρον 2003, σελ. 133-134).

³ Για παράδειγμα, η δύναμη της σύλληψης δύναται να υψωθεί στο άπειρο κατά τρόπον ώστε η ανθρώπινη νόηση να είναι απλά ο περιορισμός μιας άπειρης νόησης ‘ η δύναμη όμως της φαντασίας είναι ικανή μόνο για την επίτευξη μιας υποδεέστερης τάξης.

⁴ Michel **Foucault**: *Οι Λέξεις και τα Πράγματα (Le Mots et les Choses)*, εκδ. Γνώση, κεφ. IV, V, VI.

⁵ Έτσι, η κλινική ιατρική, για παράδειγμα, αναφέρει ο Deleuze, ανήκει στον κλασικό σχηματισμό διότι εκδιπλώνει τους ιστούς σε «επιφάνειες δύο διαστάσεων» και αναπτύσσει εν σειρά τα συμπτώματα, των οποίων οι συνθέσεις είναι άπειρες. Βλπ. Michel

Στον ιστορικό σχηματισμό του 19^{ου} αιώνα, οι ενυπάρχουσες στον άνθρωπο δυνάμεις καθιερώνουν ένα πλέγμα σχέσεων με ορισμένες νέες δυνάμεις του έξω, τις δυνάμεις της περατότητας: οι δυνάμεις αυτές είναι η Ζωή, η Εργασία και η Γλώσσα. Ωστόσο, για να προσκρούσει στην περατότητα, αυτή η ενυπάρχουσα στον άνθρωπο δύναμη πρέπει να τεθεί πρώτα εκτός εαυτού. Μετά μόνο, σε δεύτερο δηλαδή χρόνο, μπορεί η ενδογενής δύναμη του ανθρώπου να οικειοποιηθεί αυτή την περατότητα, να τη συνειδητοποιήσει ως δικής της. Η μορφή που θα προκύψει τώρα από τη νέα αυτή σύνθεση, είναι η μορφή-Άνθρωπος και όχι η μορφή-Θεός.

Η κλασική εποχή δεν αγνοούσε την οργάνωση, την κλίση ή την εργασία, όμως αυτές οι δυνάμεις λειτουργούσαν περιοριστικά εμποδίζοντας τις αντίστοιχες ποιότητες να εκδιπλωθούν στο άπειρο. Τώρα αντιθέτως, οι δυνάμεις αυτές θα φέρουν στην επιφάνεια κάτι που δεν είναι δυνατόν να χαρακτηριστεί ή να αναπαρασταθεί: τον θάνατο μέσα στη ζωή, τον μόχθο μέσα στην εργασία, την αφασία μέσα στη γλώσσα. Τα πράγματα, τα έμβια όντα, οι λέξεις οφείλουν να αναδιπλωθούν, να περιοριστούν στις δυνάμεις της περατότητας. Η *πτύχωση* είναι αυτή που κυριαρχεί τώρα παντού. Οι δυνάμεις του ανθρώπου συστρέφονται ή πτυχώνονται σύμφωνα με τη διάσταση της περατότητας, η οποία μετατρέπεται σε περατότητα του ίδιου του ανθρώπου.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, κάθε μορφή είναι εφήμερη, επειδή ακριβώς εξαρτάται από σχέσεις δυνάμεων και από τις μεταλλαγές που αυτές υφίστανται.⁶ Ο **Foucault** μας παροτρύνει να πάψουμε να θρηνούμε για τον θάνατο του ανθρώπου. Μπορούμε να αποφανθούμε πως η μορφή αυτή υπήρξε καλή; Συνέβαλε στη διατήρηση των δυνάμεων της ζωής, της ομιλίας ή της εργασίας; Μας προφύλαξε από το βίαιο θάνατο; Το ερώτημα που τίθεται ουσιαστικά είναι με ποιες νέες δυνάμεις θα σχετιστούν τώρα οι δυνάμεις του ανθρώπου και ποια νέα μορφή μπορεί να προκύψει από αυτό τον συσχετισμό που να μην είναι ούτε Άνθρωπος ούτε Θεός; Σύμφωνα με τον Deleuze, «αυτή είναι η σωστή τοποθέτηση του προβλήματος, που ο Nietzsche ονόμασε “υπεράνθρωπο”».⁷

Αυτό που υποδεικνύει ο **Foucault** δεν έχει καταστεί ακόμη λειτουργικό.⁸ Η ζωή και η εργασία κατόρθωσαν να περισυλλέξουν το είναι τους μόνο όταν απαγκιστρώθηκαν από τη βιολογία και την οικονομία. Η βιολογία είδαμε πως οδηγήθηκε στην μοριακή βιολογία, ή αλλιώς η διεσπαρμένη ζωή περισυλλέχθηκε μέσα στο γενετικό κώδικα. Η διεσπαρμένη εργασία ανασυγκροτήθηκε μέσα στις μηχανές τρίτης γενιάς της κυβερνητικής ή της πληροφορικής. Η γλώσσα κατάφερε να περισυλλέξει το είναι της μόνο όταν η λογοτεχνία αποσπάστηκε από τη γλωσσολογία. Τώρα πια, με ποιες δυνάμεις θα συνάψουν σχέσεις οι ενυπάρχουσες στον άνθρωπο δυνάμεις; «*Το ζήτημα*, γράφει ο Deleuze, *δεν είναι πλέον ούτε η υπερύψωση στο άπειρο ούτε η περατότητα αλλά ένα απερίοριστο-περατό, - αποκαλώντας εφεξής έτσι κάθε δυναμική κατάσταση στην οποία ένας πεπερασμένος αριθμός συστατικών στοιχείων δίνει μια πρακτικά απερίοριστη ποικιλία συνδυασμών. Εφεξής, ο τελεστικός μηχανισμός δεν συγκροτείται βάσει της πτύχωσης ή της εκπτώχωσης, αλλά βάσει μιας Υπερπτώχωσης, την οποία καταμαρτυρούν οι περιελίξεις του γενετικού κώδικα, οι χρήσεις του πυριτίου στις μηχανές τρίτης γενιάς, αλλά και τα περιγράμματα της φράσης στη μοντέρνα λογοτεχνία, όπου η γλώσσα είναι καταδικασμένη “να αναδιπλώνεται αέναα στον ίδιο της τον εαυτό”».⁹*

Οι ενυπάρχουσες στον άνθρωπο δυνάμεις σχετίζονται και πάλι με κάποιες δυνάμεις του έξω: «είναι οι δυνάμεις του πυριτίου που εκτοπίζουν τον άνθρακα, των γενετικών συστατικών στοιχείων που εκτοπίζουν τον οργανισμό, των α-γραμματισμών που εκτοπίζουν το σημαίνον».¹⁰ Τι είναι ο υπεράνθρωπος; Είναι η μορφή που απορρέει από μια καινούρια σχέση δυνάμεων. «Ο υπεράνθρωπος, όπως θα έλεγε ο **Foucault**, δεν σηματοδοτεί ούτε τον αφανισμό των ζώντων ανθρώπων ούτε απλά και μόνο την αλλαγή μιας έννοιας, αλλά την έλευση μιας

Foucault: *Naissance de la clinique (The birth of the Clinic)*, σελ 119, 138).

⁶ Η εμφάνιση της *μορφής-Άνθρωπος*, εμπεριέχει ήδη τον θάνατο του ανθρώπου: κατά πρώτον, ο άνθρωπος δεν μπορεί να βρει έναν εγγυητή της ταυτότητάς του όταν απουσιάζει ο Θεός. Κατά δεύτερον, οι δυνάμεις της περατότητας επιτρέπουν στον άνθρωπο να υπάρχει μόνο μέσω της διασποράς των επιπέδων που οργανώνουν τη ζωή, μέσω του διαμερισμού των γλωσσών, της διαφοροποίησης των τρόπων παραγωγής. «Όλα αυτά, γράφει ο Deleuze, υποδεικνύουν ότι μπορεί να υπάρξει “κριτική της γνώσης” μονάχα υπό τη μορφή μιας “οντολογίας του αφανισμού των όντων” (σ’ αυτό το είδος οντολογίας εντάσσονται η παλαιοντολογία αλλά και η εθνολογία)». (Παράρτημα, Gilles Deleuze: **Foucault**) (*Τρία κείμενα για τον Nietzsche*, εκδ. Πλέθρον 2003, σελ. 150).

⁷ *Τρία κείμενα για τον Nietzsche*, εκδ. Πλέθρον 2003, σελ. 151.

⁸ Michel **Foucault**: *Οι Λέξεις και τα Πράγματα*, κεφ. X.

⁹ Παράρτημα: Gilles Deleuze: **Foucault** (*Τρία κείμενα για τον Nietzsche*, εκδ. Πλέθρον 2003, σελ. 153). Αυτό το απερίοριστο-περατό ουσιαστικά σκιαγραφήθηκε, παρατηρεί ο Deleuze, από τον Nietzsche υπό τον τίτλο της «αιώνιας επιστροφής». (*Τρία κείμενα για τον Nietzsche*, εκδ. Πλέθρον 2003, σελ. 156).

¹⁰ *Τρία κείμενα για τον Nietzsche*, εκδ. Πλέθρον 2003, σελ. 154.

νέας μορφής, που δεν είναι ούτε Θεός ούτε άνθρωπος, και η οποία ελπίζουμε πως δεν θα αποδειχθεί χειρότερη από τις δύο προηγούμενες». ¹¹

β. Απόλαυση και Επιθυμία

Ο Deleuze, σε μια επιστολή γραμμένη το 1977, διατύπωσε ως εξής ένα βασικό σημείο όπου διαφέρει από τον **Foucault**: ο Deleuze επιλέγει τον όρο «επιθυμία» (desire, desir) από την «απόλαυση» (pleasure, plaisir) που προτίμησε ο **Foucault**. Η επιθυμία συλλαμβάνει την πραγματική και ενεργό δυναμική της παραγωγής της κοινωνικής πραγματικότητας, ενώ η απόλαυση είναι αδρανής και αντιδραστική: «η απόλαυση διακόπτει τη θετικότητα της επιθυμίας και τη συγκρότηση του επιπέδου της εμμένειας αυτής της επιθυμίας». ¹²

Μήπως, ρωτά ο Deleuze, η σύγχρονη υποκειμενικότητα ανακαλύπτει εκ νέου το σώμα και τις ηδονές του, ενάντια σε μια επιθυμία η οποία έχει, σε μεγάλο βαθμό, καθυποταχθεί στο Νόμο; Εν τούτοις δεν τίθεται θέμα επιστροφής στους Αρχαίους Έλληνες. «Ο Αγώνας για μια σύγχρονη υποκειμενικότητα περνά από την αντίσταση στις δύο σημερινές μορφές καθυπόταξης: στην εξατομίκευση που ικανοποιεί τις απαιτήσεις της εξουσίας, και στην προσκόλληση κάθε ατόμου σε μια γνωστή, δεδομένη και δια παντός προσδιορισμένη ταυτότητα. Άρα, ο αγώνας για την υποκειμενικότητα εμφανίζεται ως δικαίωμα στη διαφορά, τη μεταβολή και τη μεταμόρφωση». ¹³

Η έννοια της «επιθυμητικής συναρμογής» στον Deleuze δείχνει ακριβώς πως δεν υπάρχει “φυσική” ή “αυθόρμητη” επιθυμία. Ένας συγκεκριμένος κοινωνικός σχηματισμός αποτελεί μια συναρμογή η οποία ενεργοποιεί συγκεκριμένες ιστορικά σχέσεις με τις γυναίκες, με τη γη, με την απεδαφικοποίηση κλπ. Η επιθυμία κυκλοφορεί μέσα σε αυτές τις ετερογενείς συναρμογές. Μια επιθυμητική συναρμογή εμπεριέχει, παράγει συστήματα εξουσίας στις συνιστώσες, στις διαστάσεις της.

Στα πλαίσια των επιθυμητικών συναρμογών διακρίνουμε «εδαφικότητες» (ή «επανεδαφικοποιήσεις») και κινήσεις «απεδαφικοποίησης» που παρασύρουν μια συναρμογή. Τα συστήματα εξουσίας αναδύονται εκεί όπου επιχειρούνται επανεδαφικοποιήσεις (έστω και αφηρημένες).

Πώς μπορεί να είναι επιθυμητή η εξουσία; Η εξουσία είναι ένας τρόπος ύπαρξης της επιθυμίας, η επιθυμία δεν συνιστά φυσική πραγματικότητα, εν τούτοις είναι πρωταρχική και θεμέλιο της οποιασ μικρο-ανάλυσης.

Για τον **Foucault** τα συστήματα εξουσίας όπως τα περιγράφει στο Επιτήρηση και Τιμωρία έχουν κανονιστικό και πειθαρχικό χαρακτήρα ‘ ο Deleuze μιλά αντίστοιχα για «κωδίκωση» και «επανεδαφικοποίηση». Πάντως και ο Deleuze αρνείται τις έννοιες τις καταστολής και της ιδεολογίας. Με μια διαφορά: εφόσον ο Deleuze θεωρεί ότι η επιθυμία έχει τα πρωτεία σε σχέση με την εξουσία, τότε έπεται ότι οι διεργασίες των συστημάτων εξουσίας εξακολουθούν να έχουν και μια κατασταλτική πλευρά «διότι, όπως λει ο ίδιος, συμπιέζουν όχι την επιθυμία ως φυσικό δεδομένο αλλά τις αιχμές των επιθυμητικών συναρμογών». ¹⁴

Ένα κοινωνικό πεδίο γράφει ο Deleuze «δεν ορίζεται από τις αντιφάσεις του». Η έννοια της αντίφασης «σφαιρική και ανεπαρκής έννοια», προϋποθέτει ήδη μια ισχυρή συνέργεια “αντιφατικών στοιχείων” εντός ενός συστήματος εξουσίας (παράδειγμα, δύο τάξεις, αστική και προλεταριάτο). Σύμφωνα με τον Deleuze μια καινοτομία της θεωρίας του διατυπώνεται ως εξής: «μια κοινωνία δεν αντιφάσκει καθόλου ή σχεδόν καθόλου. Αλλά η απάντησή του είναι: στρατηγικοποιείται και στρατηγικοποιεί». Η διαφορά αντίφασης-στρατηγικής είναι μεγάλου βάρους ωστόσο ο Deleuze προτείνει κάτι άλλο: ένα κοινωνικό πεδίο δεν αντιφάσκει, αλλά πρωτίστως διαφεύγει: «διαφεύγει από παντού», «οι γραμμές διαφυγής είναι πρωταρχικές», όχι μόνο δεν βρίσκονται έξω από το κοινωνικό πεδίο, αλλά συγκροτούν το ρίζωμα ή τη χαρτογραφία του. «Οι γραμμές διαφυγής είναι σχεδόν το ίδιο πράγμα με τις κινήσεις επεδαφικοποίησης», δεν ενέχουν καμία επιστροφή στη φύση. Οι γραμμές διαφυγής «δεν είναι κατ’ ανάγκην επαναστατικές, το αντίθετο. Αλλά τα συστήματα εξουσίας θα επιδιώξουν να τις φράξουν και να τις συνθλίψουν». Η στρατηγική είναι δευτερεύουσα σε σχέση με τις γραμμές διαφυγής. Η επιθυμία βρίσκεται λει ο Deleuze στις γραμμές αυτές «ως σύζευξη και διαχωρισμός ροών».

¹¹ *Τρία κείμενα για τον Nietzsche*, εκδ. Πλέθρον 2003, σελ. 155.

¹² Βλπ. Gilles Deleuze: “Desir et Plaisir”, *Magazine Littéraire* no.325, 1994, p. 64.

¹³ Deleuze: **Foucault**, εκδ. Πλέθρον 2005, σελ.179-180.

¹⁴ Βλπ. G.Deleuze: “Επιθυμία και Ηδονή”, μετάφραση από το *Magazine littéraire*, τευχ.325, 10/1994, σελ. 59-65, προσθήκη στο Deleuze: **Foucault**, εκδ. Πλέθρον 2005.

Τι συμβαίνει με τα “φαινόμενα αντίστασης”; Σύμφωνα με τη θεώρηση του Deleuze, διακρίνουμε στον **Foucault** διάφορες κατευθύνσεις: στη *Δίψα της Γνώσης* τα φαινόμενα αντίστασης μοιάζουν με αντεστραμμένη εικόνα των συστημάτων εξουσίας, έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά διάχυσης, ετερογένειας κλπ. Μια δεύτερη κατεύθυνση δίνεται στο πρόβλημα της αλήθειας: αν τα συστήματα εξουσίας είναι συστατικοί παράγοντες της αλήθειας, ωστόσο μας παρέχει αυτή η διαπίστωση με μια ύλη ικανή να στραφεί ενάντια στην εξουσία; Τρίτη κατεύθυνση: το σώμα και οι ηδονές του: «με ποιον τρόπο θα μπορούσαν οι ηδονές να σχηματίσουν αντι-εξουσίες, και πώς πρέπει να γίνει αντιληπτή αυτή η έννοια της ηδονής»; Στον Deleuze εφόσον, ως πρωταρχικό δεδομένο μιας κοινωνίας, «τα πάντα διαφεύγουν», όλα απεδαφικοποιούνται, στα φαινόμενα αντίστασης δεν χρειάζεται να αποδοθεί κάποιος ιδιαίτερος χαρακτήρας.

Για τον **Foucault** η “επιθυμία” ήταν μια έννοια που τον παρέπεμπε σε “έλλειψη”, ή καταστολή. Ο Deleuze διευκρινίζει από την πλευρά του: η επιθυμία σ’ αυτόν δεν έχει να κάνει με έλλειψη, ούτε εκφράζει κάποιο φυσικό δεδομένο ‘ συγχωνεύεται με μια συναρμογή, είναι διαδικασία, όχι δομή ή γένεση ‘ είναι συναίσθημα [affect] και όχι αίσθημα [sentiment], είναι συμβάν και όχι πράγμα ή πρόσωπο. «Και ασφαλώς ενέχει τη συγκρότηση ενός πεδίου εμμένειας ή ενός “δίχως όργανα σώματος”, που ορίζεται αποκλειστικά και μόνο από ζώνες έντασης, κατώφλια, βαθμίδες και ροές. Αυτό το σώμα είναι τόσο βιολογικό, όσο και συλλογικό-πολιτικό», φέρει τις αιχμές απεδαφικοποίησης ή γραμμές διαφυγής, αντιτίθεται σε όλα τα στρώματα οργάνωσης (είτε του οργανισμού είτε της εξουσίας), ενώ επίσης το σώμα αυτό μεταβάλλεται.

Δεν μπορώ λει ο Deleuze «να προσδώσω καμία θετική αξία στην ηδονή», γιατί «διακόπτει την εμμενή διαδικασία της επιθυμίας», είναι στην ίδια πλευρά με την οργάνωση και τα στρώματα. Η επιθυμία στα πλαίσια αυτά παρουσιάζεται εσωτερικά υποταγμένη στο νόμο και εξωτερικά διαιρεμένη από τις ηδονές. Η ηδονή διακόπτει τη θετικότητα της επιθυμίας και τη συγκρότηση του αντίστοιχου πεδίου εμμένειας. Η ηδονή είναι ο μόνος τρόπος που διαθέτει ένα άτομο να ξαναβρεί τον εαυτό του στα πλαίσια μιας διαδικασίας που το υπερφαλαγγίζει: είναι μια επανεδαφικοποίηση.

Τα συστήματα εξουσίας επιβάλλουν οργάνωση στα σώματα. Ενώ το δίχως όργανα σώμα συνιστά τόπο απεδαφικοποίησης, το σύνολο των οργανισμών, ολόκληρο το σύστημα βιο-εξουσίας, επιχειρεί εναεδαφικοποιήσεις του σώματος.

Η ζωή λει ο Deleuze «δεν ταυτίζεται καθόλου με τη Φύση: είναι το μεταβλητό επίπεδο εμμένειας της επιθυμίας, που διασχίζει όλες τις συγκεκριμένες συναρμογές».

Ερώτημα: πώς θα διατηρήσουμε την μικροανάλυση (διάχυση, ετερογένεια, τμηματικός χαρακτήρας) συνδυάζοντάς τη με μια αρχή ενοποίησης που δεν θα είναι το Κράτος ή το Κόμμα, η “ολοποίηση” ή η αντιπροσώπευση; Σύμφωνα με τον Deleuze στο *Επιτήρηση και Τιμωρία* έχουμε διάχυτα μικροσυστήματα και μια αφηρημένη μηχανή (διάγραμμα) που καλύπτει όλο το κοινωνικό πεδίο – η σχέση των δύο παρέμενε πρόβλημα. Το διάγραμμα (μη αναγώγιμο στη σφαιρική βαθμίδα του Κράτους) επιχειρούσε ενοποίηση των μικρών συστημάτων. Στην *Δίψα για Γνώση*, υπάρχει μια αλλαγή: έχουμε αφενός μικρο-πειθαρχίες και αφετέρου βιο-πολιτικές διαδικασίες. Πρέπει να συμπεράνουμε ότι τη λειτουργία του διαγράμματος επωμίζεται η βιοπολιτική;

Από τη πλευρά των γραμμών αντίστασης (διαφυγής) πώς να αντιληφθούμε τις διαδικασίες ενοποίησης; Πώς πραγματοποιείται η σύζευξη των αιχμών απεδαφικοποίησης; Ο Deleuze κάνει λόγο για μια «πολεμική μηχανή» εντελώς διαφορετική τόσο από τον κρατικό μηχανισμό όσο και από τους στρατιωτικούς θεσμούς και από τα συστήματα εξουσίας. Από τη μια πλευρά είναι το κράτος-διάγραμμα της εξουσίας, και από την άλλη η πολεμική μηχανή-διάγραμμα των γραμμών διαφυγής: «πολεμική μηχανή» θα ήταν «η συναρμογή που θα πραγμάτωνε τα μικρο-δεδομένα του διαγράμματος ως επιπέδου εμμένειας».

γ. Ο Foucault ως “Χαρτογράφος”

Το 1975 ο **Foucault** όλα δείχνουν ότι είναι ο πρώτος που καταφέρνει να επεξεργαστεί αυτή τη νέα σύλληψη για την εξουσία, την οποία όλοι αναζητούσαμε... Σε σχέση με τον «αριστερισμό» αυτή η αντίληψη για τον Deleuze ενέχει «μια βαθιά πολιτική καινοτομία, σε αντίθεση με κάθε θεωρία για το κράτος».¹⁵

¹⁵ Deleuze: *Foucault*, εκδ. Πλέθρον 2005, σελ. 229.

Στο *Επιτήρηση και Τιμωρία*, χωρίς να διατυπώνει “θέσεις”, προτείνει την απάρνηση των “αξιωμάτων” που «καθόρισαν την παραδοσιακή τοποθέτηση της αριστεράς»: ¹⁶ Επομένως: (α) Η εξουσία δεν είναι ιδιοκτησία μιας τάξης, δεν είναι κτήση αλλά στρατηγική. Διατάξεις, τεχνικές, χειρισμοί, τακτικές και στρατηγικές θέσεις, αναρίθμητα σημεία αντιπαράθεσης και εστίες αστάθειας... Ο «λειτουργισμός» που προκύπτει εδώ δεν αμφισβητεί την ύπαρξη των τάξεων και της πάλης τους: τις περιγράφει μέσω ενός διαφορετικού πίνακα. (β) Η εξουσία δεν ταυτίζεται με την κρατική εξουσία ‘ το κράτος είναι «συνισταμένη». Οι κοινωνίες μας ορίζονται ως «πειθαρχικές». Ο λειτουργισμός του **Foucault** συμπληρώνεται παρατηρεί ο Deleuze, από μια «σύγχρονη τοπολογία»: η εξουσία είναι τοπική διότι δεν είναι ποτέ σφαιρική, αλλά δεν είναι τοπική ή εντοπίσιμη διότι είναι διάχυτη. (γ) Η εξουσία του κρατικού μηχανισμού δεν υποτάσσεται σε ένα τρόπο παραγωγής που λειτουργεί ως «υποδομή»: παρά τη σχέση που υπάρχει μεταξύ καθεστώτων τιμωρίας και συστημάτων παραγωγής, δεν υφίσταται ένας «σε τελική ανάλυση» οικονομικός καθορισμός. Η οικονομία, το εργοστάσιο, «προϋποθέτουν ήδη αυτούς τους μηχανισμούς εξουσίας που ασκούνται ήδη εκ των έσω στα σώματα και στις ψυχές», που ασκούνται ήδη επί παραγωγικών δυνάμεων και σχέσεων. Η «λειτουργική μικροανάλυση» λειο Deleuze, παραμερίζει κάθε στοιχείο «πυραμιδοειδούς λογικής που εξακολουθούσε να εμπεριέχει η μαρξιστική απεικόνιση, προς όφελος μιας αυστηρής εμμένειας στα πλαίσια της οποίας οι εστίες εξουσίας και οι πειθαρχικές τεχνικές σχηματίζουν συνυφασμένα τμήματα από τα οποία περνούν ή στα οποία διαμένουν, ως ψυχές και ως σώματα, τα άτομα [...]». “Η” εξουσία λοιπόν χαρακτηρίζεται: από «εμμένεια» του πεδίου της χωρίς υπερβατική ενοποίηση, από συνέχεια των γραμμών της δίχως σφαιρική συγκεντροποίηση, από συνάφεια των τμημάτων της δίχως διακριτή ολοποίηση: είναι ένας «σειριακός χώρος». (δ) Η εξουσία δεν έχει «ουσία» γιατί είναι τελεστικής φύσεως ‘ και δεν συνιστά «κατηγορήμα» αλλά σχέση. (ε) Η εξουσία δεν ενεργεί δια της ιδεολογίας ακόμη και όταν ασκείται στις ψυχές ‘ όταν ασκείται στα σώματα αυτό δεν γίνεται κατ’ ανάγκην δια της βίας ή της καταστολής. Η εξουσία παράγει πραγματικότητα, πριν να καταστείλει ‘ παράγει αλήθεια πριν να ιδεολογικοποιήσει ή να συγκαλύψει. (στ) Η αντίθεση «νόμου-παρανομίας» οφείλει να αντικατασταθεί από τον συσχετισμό «ανομιών και νόμων»: ο νόμος διαχειρίζεται τις ανομίες, συνιστά πάντοτε «*σύνθεση ανομιών τις οποίες τυποποιεί και ως εκ τούτου διαφοροποιεί*». Ο νόμος δεν συνιστά “κατάσταση ειρήνης” ή “αποτέλεσμα ενός κερδισμένου πολέμου”: είναι ο ίδιος ο πόλεμος, η στρατηγική του διεξαγόμενου πολέμου.

Όλα δείχνουν λοιπόν ότι κάτι νέο προέκυψε μετά τον Marx. Φαίνεται ότι «*διαλύθηκε ένα είδος συνεργίας γύρω από το ζήτημα του κράτους*». Η μάχη χαρακτηρίζεται από τοπικές τακτικές και στρατηγικές συνόλου. Και το ερώτημα «*είναι πάντα το ίδιο: Τι να κάνουμε;*». Το θεωρητικό προνόμιο που δίνεται στο κράτος συνεπιφέρει την αντίληψη περί καθοδηγητικού συγκεντροποιητικού κόμματος που καταλαμβάνει την κρατική εξουσία. Αντιστρόφως, η οργανωτική λογική του κόμματος θεμελιώνεται βάσει αυτής της θεωρίας της εξουσίας. «*Αυτό είναι, γράφει ο Deleuze το επίδικο αντικείμενο του βιβλίου του Foucault: μια διαφορετική θεωρία, μια διαφορετική πρακτική αγώνων, μια διαφορετική στρατηγική οργάνωση*». ¹⁷

Υπάρχουν σύμφωνα με την ανάλυση του **Foucault**, δύο είδη σχηματισμών: σχηματισμοί λόγου και «*σχηματισμοί εκτός λόγου, ή περιβάλλοντος*». Μεταξύ των δύο δεν υπάρχει αντιστοιχία ή ισομορφισμός, ούτε σχέση άμεσης αιτιότητας, ούτε σχέση συμβολοποίησης. Τι είναι λοιπόν η φυλακή; Ένας σχηματισμός περιβάλλοντος (σωφρονιστικό περιβάλλον) και μια «μορφή περιεχομένου» (περιεχόμενο είναι ο φυλακισμένος), τα οποία δεν παραπέμπουν ωστόσο σε ένα σημαίνον του οποίου θα αποτελούσαν σημαινόμενα: παραπέμπουν σε διαφορετικές έννοιες όπως παραβατικότητα ή παραβάτης, οι οποίες εκφράζουν έναν νέο τρόπο να δηλωθούν τα αδικήματα, ή οι ποινές και τα υποκείμενά τους. Αυτόν τον σχηματισμό αποφάνσεων θα ονομάσει ο Deleuze «*μορφή έκφρασης*».

Μολονότι λοιπόν αυτές οι μορφές εμφανίστηκαν ταυτόχρονα τον 18^ο αιώνα είναι εν τούτοις ετερογενείς. Το ποινικό δίκαιο ιστορικά θα καταλήξει να αποφαίνεται για τα εγκλήματα και τις τιμωρίες με όρους υπεράσπισης της κοινωνίας: ένα «*γλωσσικό σύστημα*» που ταξινομεί, μεταφράζει, υπολογίζει ποινές ‘ η φυλακή θα εκφράσει έναν νέο τρόπο δράσης επί των σωμάτων εκπορευόμενη από έναν ορίζοντα που δεν έχει καμία σχέση με το ποινικό δίκαιο ‘ σχετίζεται με το ορατό, είναι η ίδια μια ορατότητα: η φυλακή πριν ακόμη γίνει κτίσμα συνιστά έναν «*τρόπο φωτισμού*» που ορίζεται από τον «*πανοπτισμό*».

¹⁶ Deleuze: **Foucault**, εκδ. Πλέθρον 2005, σελ. 53. Ο αριστερισμός λειο Deleuze, διατήρησε κάποιες πλευρές του μαρξισμού που τον οδήγησαν στην επαναφορά παλαιών μορφών πολιτικής πρακτικής, ...«*του σταλινισμού συμπεριλαμβανομένου*».

¹⁷ Deleuze: **Foucault**, εκδ. Πλέθρον 2005, σελ. 63.

Μορφή του αποφάνσιμου λοιπόν εν αντιθέσει με τη μορφή του ορατού. Ως «μορφή περιεχομένου» η φυλακή διαθέτει βέβαια και δικές της αποφάνσεις, και όμοια το ποινικό δίκαιο ως μορφή έκφρασης έχει τα δικά του περιεχόμενα. Οι δύο μορφές μέσα από μια συνεχή ώσμωση εισχωρούν και ανταλλάσσουν συνεχώς τμήματα: το ποινικό δίκαιο οδηγεί στη φυλακή και η τελευταία αναπαράγει την παραβατικότητα, την κτιστά αντικείμενο, υλοποιεί στόχους (υπεράσπιση της κοινωνίας, μετασχηματισμός του κατάδικου κλπ.). Η μία μορφή προϋποθέτει την άλλη.

Υπάρχει εδώ εν γένει κάποια κοινή αιτία, εμμενής στο κοινωνικό πεδίο; Πώς διασφαλίζεται η συναρμογή των δύο σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση; Η μορφή λει ο Deleuze έχει εν προκειμένω δύο σημασίες: διαμορφώνει ή οργανώνει υλικές πραγματικότητες και διαμορφώνει ή στοχοθετεί λειτουργίες, τους παρέχει στόχους. Η φυλακή, όπως το εργοστάσιο ή το νοσοκομείο, το σχολείο, ο στρατώνας, αποτελούν «έμμορφες υλικές πραγματικότητες». Η τιμωρία συνιστά «μορφοποιημένη ή τυποποιημένη λειτουργία», όπως η περίθαλψη η εκπαίδευση ή ο εξαναγκασμός στην εργασία.

Το αφηρημένο σχήμα που αντιστοιχεί στον «πανοπτισμό» δεν είναι «βλέπω όντας αθέατος» αλλά επιβάλλω μια συμπεριφορά σε μια ανθρώπινη πολλαπλότητα: προϋπόθεση, πρώτον η πολλαπλότητα να έχει περισταλθεί σε περιορισμένο χώρο, και δεύτερον η επιβολή της συμπεριφοράς γίνεται μέσω κατανομής στο χώρο και διευθέτησης του χρόνου κλπ. Οι μεταβλητές εδώ είναι: (1) άμορφες ανοργάνωτες υλικές πραγματικότητες και (2) μη-τυποποιημένες μη-στοχοθετημένες λειτουργίες.

Πώς να αποκαλέσουμε αυτή τη νέα «αμορφική διάσταση»; Σε μία περίπτωση ο **Foucault** την κατονομάζει με το ακριβές της όνομα: είναι ένα «διάγραμμα»: μια λειτουργία που «πρέπει να διαχωρίζεται από κάθε εξειδικευμένη χρήση».¹⁸ Το «διάγραμμα» είναι μια χωροχρονική πολλαπλότητα ‘ ο χάρτης, μια χαρτογραφία συνεκτατή με ολόκληρο το κοινωνικό πεδίο, «είναι μια αφηρημένη μηχανή», μια «σχεδόν βουβή και τυφλή μηχανή» μολονότι κάνει τους άλλους να μιλούν και να βλέπουν.

Στην ιστορία υπάρχουν τόσα διαγράμματα όσα και κοινωνικά πεδία. Το διάγραμμα για παράδειγμα και η μηχανή που αντιστοιχούν στην παλαιά κυριαρχική εξουσία βρίσκονται πιο κοντά στο θέατρο παρά στο εργοστάσιο.¹⁹ Υπάρχουν ενδιάμεσα διαγράμματα καθώς μεταβαίνουμε από μια κοινωνία σε άλλη. Το διάγραμμα είναι ρευστό και ασταθές: είναι εν τέλει «δια-κοινωνικό» και «εν τω γίνεσθαι». Δεν λειτουργεί για να αναπαραστήσει έναν προϋπάρχοντα κόσμο αλλά για να παράγει έναν νέο τύπο πραγματικότητας, ένα νέο μοντέλο αλήθειας ‘ «πλάθει την ιστορία».

Το «διάγραμμα» είναι η έκθεση των σχέσεων δύναμης που συγκροτούν την εξουσία. Οι σχέσεις εξουσίας είναι μικροφυσικές, στρατηγικές, πολυσημιακές, διάχυτες ‘ καθορίζουν ενικότητες, σχηματίζουν λειτουργίες. Το διάγραμμα, η αφηρημένη μηχανή, είναι «ο χάρτης των σχέσεων δύναμης, χάρτης πυκνότητας και έντασης». Δεν υπάρχει εδώ καμία ομοιότητα με ιδεολογική υπερδομή ή οικονομική υποδομή - το διάγραμμα λει ο Deleuze «επενεργεί ως εμμενής μη-ενοποιητική αιτία» συνεκτατή με το κοινωνικό πεδίο. Τι σημαίνει εδώ, «εμμενής αιτία»; «Εμμενής είναι η αιτία που ενεργοποιείται, ενσωματώνεται και διαφοροποιείται στο αποτέλεσμά της» ή, αλλιώς, «εκείνη η αιτία που την ενεργοποιεί, την ενσωματώνει και τη διαφοροποιεί το αποτέλεσμά της». Αυτό σημαίνει ότι η αιτία και το αποτέλεσμα, η αφηρημένη μηχανή και οι συγκεκριμένες συναρμογές («συστήματα») συσχετίζονται και προϋποτίθενται αμοιβαία.

Οι σχέσεις εξουσίας (μόνο δυναμικές, δυναμικές, μοριακές, ρευστές) ορίζουν μόνο δυνατότητες (πιθανότητες διάδρασης), εκτός και εάν ενταχθούν σε ένα μακροσκοπικό σύνολο που θα μορφοποιήσει τη ρέουσα ύλη τους. Η ενεργοποίηση συνιστά επιπρόσθετα σταδιακές ολοκληρώσεις, αρχικά τοπικές εν συνεχεία σφαιρικές. Οι συγκεκριμένες συναρμογές (σχολείο, εργοστάσιο, στρατός κλπ.) επιχειρούν να ενσωματώσουν υποστάσεις (παιδιά, εργαζόμενους, στρατιώτες κλπ.) και στοχοθετημένες λειτουργίες (εκπαίδευση κλπ.) ενώ το κράτος προωθεί μια σφαιρική ενσωμάτωση. Τέλος, η ενεργοποίηση-ενσωμάτωση είναι ταυτόχρονα και διαφοροποίηση.

¹⁸ *Επιτήρηση και Τιμωρία*, σελ. 271.

¹⁹ Διάγραμμα υπάρχει και στις παλαιές κυριαρχικές κοινωνίες: εκεί οι διαγραμματικές κατηγορίες είναι “παρακράτηση” και “απόφαση για το θάνατο”. Μπορούμε ακόμη να αναζητήσουμε τις κατηγορίες και άλλων διαγραμμάτων: του ποιμαντικού, του αρχαιοελληνικού ή του ρωμαϊκού κλπ. Το πειθαρχικό διάγραμμα ασφαλώς δεν αποτελεί το τέλος του καταλόγου (Deleuze: **Foucault**, εκδ. Πλέθρον 2005, σελ. 145).

Για να ενεργοποιηθεί ένα στοιχείο είναι αναγκαίο να διασπαστεί δημιουργώντας αποκλίνουσες μορφές. «Εκεί ακριβώς, λειο ο Deleuze εμφανίζονται οι μεγάλες δυαδικότητες των τάξεων, των κυβερνώντων και των κυβερνόμενων, του ιδιωτικού και του δημόσιου». Αλλά επιπλέον εκεί αποκλίνουν δύο διακριτές μορφές ενεργοποίησης: η μορφή έκφρασης και η μορφή περιεχομένου, η μορφή του λόγου και πέραν του λόγου μορφή, η μορφή του ορατού και η μορφή του αποφάνσιμου.

Κάθε “σύστημα” τελικά, είναι «ένας πολτός ορατού και αποφάνσιμου» (το σωφρονιστικό σύστημα συνενώνει λειο ο **Foucault** λόγους και αρχιτεκτονικές, προγράμματα και μηχανισμούς).

Συγκεκριμένες λοιπόν «μηχανές» είναι οι συναρμογές, τα δίμορφα συστήματα – αφηρημένη μηχανή είναι το αμορφικό διάγραμμα. Οι μηχανές είναι κοινωνικές πριν λάβουν τεχνικό χαρακτήρα ‘ υπάρχει δηλαδή μια ανθρώπινη τεχνολογία πριν να υπάρξει υλική τεχνολογία: η τελευταία για να υπάρξει πρέπει πρώτα τα εργαλεία, οι υλικές μηχανές να επιλεγούν από ένα διάγραμμα και να ενταχθούν σε συναρμογές. Η τεχνολογία είναι πρώτα κοινωνική και εν συνεχεία γίνεται τεχνική.²⁰ Παράδειγμα: η φυλακή κατέχει περιθωριακή θέση στις κυριαρχικές κοινωνίες ‘ δεν υφίσταται ως σύστημα παρά μόνο όταν ένα νέο διάγραμμα (το πειθαρχικό) θα την ωθήσει να περάσει το «τεχνολογικό κατώφλι».²¹

Άλλοτε οι συναρμογές αποτελούν άκαμπτα τμήματα διαχωρισμένα από στεγανά ή μορφικές ασυνέχειες, άλλοτε αντιθέτως επικοινωνούν: η αφηρημένη μηχανή τους δίνει μια εύκαμπτη υφή, και μοιάζουν η μια με την άλλη σαν να πρόκειται για μεταβλητές μιας συνεχούς συνάρτησης δίχως τύπο (το εργοστάσιο ή το σχολείο είναι ήδη φυλακές...). Κάθε συναρμογή πραγματώνει σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό την αφηρημένη μηχανή: οι συναρμογές ως «συντελεστές πραγμάτωσης του διαγράμματος» – όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός πραγμάτωσης τόσο περισσότερο η αντίστοιχη συναρμογή διαχέεται στις υπόλοιπες και αναλογεί σε ολόκληρο το κοινωνικό πεδίο.

Οι συντελεστές ποικίλουν από τη μια συναρμογή στην άλλη, ενώ επίσης ο συντελεστής μιας μόνης συναρμογής μεταβάλλεται περνώντας από το ένα κοινωνικό πεδίο σε άλλο ή και στα πλαίσια του ίδιου πεδίου. (Η φυλακή για παράδειγμα είχε τουλάχιστον τρία στάδια εξέλιξης). Υπάρχει μια ιστορία τω συναρμογών, όπως υπάρχουν μεταλλαγές και γίνεσθαι των διαγραμμάτων.

Ο **Foucault** σύμφωνα με τον Deleuze δεν είναι «ο στοχαστής του εγκλεισμού», «αυτό είναι εντελώς λάθος», παρανόηση που μας εμποδίζει να συλλάβουμε το σφαιρικό του σχέδιο. Στην πραγματικότητα ο εγκλεισμός υπήρξε δευτερεύον δεδομένο. Η φυλακή παραπέμπει μέσω της άκαμπτης τμηματικής υφής της, σε μια ευκίνητη λειτουργία, μια ελεγχόμενη κυκλοφορία, ένα ολόκληρο δίκτυο. Οι συναρμογές εγκλείουν «στο έξω», ή μέσω αποκλεισμού, και επιπλέον ό,τι ισχύει για τον σωματικό εγκλεισμό ισχύει επίσης και για την ψυχική εσωτερικότητα.

Το ζήτημα είναι μεθοδολογικό για τον Deleuze: αντί να κατευθυνθούμε προς έναν «πυρήνα εσωτερικότητας» που θα ήταν «ουσιώδης» πρέπει να αποδιώξουμε την απατηλή εσωτερικότητα για να αποδώσουμε τις λέξεις και τα πράγματα την συστατική τους εξωτερικότητα. Υπάρχουν τουλάχιστον τρεις βαθμίδες: υπάρχει το έξω ως άμορφο στοιχείο δυνάμεων ‘ υπάρχει το εξωτερικό ως περιβάλλον συγκεκριμένων συναρμογών, όπου ενεργοποιούνται οι σχέσεις δυνάμεων ‘ υπάρχουν τέλος οι μορφές εξωτερικότητας. Όλα αυτά συναποτελούν αυτό που παρουσιάζεται ως «σκέψη του έξω».

Δυνάμεις εμφανίζονται σε κάθε σχέση ενός σημείου με ένα άλλο. Το διάγραμμα είναι ένα γίνεσθαι δυνάμεων, είναι μια υπέρθεση χαρτών. Από το ένα διάγραμμα στο άλλο εμφανίζονται νέοι χάρτες. Γι’ αυτό υπογραμμίζει ο Deleuze, κάθε διάγραμμα περιέχει, παραπλεύρως των σημείων που διασυνδέει, σημεία τα οποία είναι σχετικώς ελεύθερα ή αποδεσμευμένα, «σημεία δημιουργικότητας, μεταλλαγής και αντίστασης. Και ίσως από αυτά θα έπρεπε να ξεκινήσουμε για να κατανοήσουμε μετά το σύνολο».²² Μόνο «με βάση τους αγώνες της κάθε εποχής» μπορούμε να κατανοήσουμε τη διαδοχή των διαγραμμάτων.

δ. Δυνάμεις και Στρατηγικές

Η εξουσία όπως είδαμε δεν ταυτίζεται με μια μορφή (για παράδειγμα το κράτος) και δεν συνάπτεται μεταξύ δύο μορφών – είναι «σχέση δυνάμεων».

²⁰ «το εργαλείο είναι συνέπεια, όχι πια αιτία» (F. Braudel).

²¹ *Επιτήρηση και Τιμωρία*, σελ. 293.

²² Deleuze: **Foucault**, εκδ. Πιλέθρον 2005, σελ. 83.

Η δύναμη είναι κάτι το οποίο δεν υφίσταται στον ενικό: σχετίζεται με άλλες δυνάμεις. Δεν υπάρχει άλλο αντικείμενο ή υποκείμενο για τη δύναμη πέραν της ίδιας της δύναμης. Αυτές οι θέσεις που απορρέουν από τις αναλύσεις του **Foucault**, σύμφωνα με τον Deleuze «δεν μας οδηγούν πίσω στις θεωρίες του φυσικού δικαίου» διότι το “δίκαιο” συνιστά μορφή έκφρασης, η Φύση μια μορφή ορατότητας, ενώ η βία συνιστά «συνεπακόλουθο, αλλά όχι συστατικό στοιχείο της δύναμης». Με αυτή την έννοια ο **Foucault** βρίσκεται πιο κοντά στους Nietzsche και Marx: η σχέση δυνάμεων υπερβαίνει κατά πολύ τη βία και δεν μπορεί να οριστεί μέσω αυτής. Και αυτό γιατί η βία ασκείται σε σώματα, σε καθορισμένα όντα και επιδιώκει να αλλοιώσει τη μορφή τους ‘ αντιθέτως η δύναμη έχει ως μόνο αντικείμενο άλλες δυνάμεις και υπάρχει μόνο ως σχέση («δράση επί δράσεων»).

Επομένως μια σχέση δυνάμεων (ή σχέση εξουσίας) προτρέπει, εξωθεί, εκτρέπει, δυσχεραίνει ή διευκολύνει, επεκτείνει ή περιορίζει κλπ.²³ Στο *Επιτήρηση και Τιμωρία* ο **Foucault** περιέγραψε τις σημασίες που προσέλαβε η σχέση δυνάμεων στον 18^ο αιώνα: κατανομή στο χώρο, διευθέτηση στο χρόνο, σύνθεση στο χωρόχρονο.²⁴

Η εξουσία λοιπόν σύμφωνα με τον **Foucault** διαπερνά και τους κυριαρχούμενους και τους κυρίαρχους (διαπερνά όλες τις σχετιζόμενες δυνάμεις). Πώς ασκείται; Ως ενεργός επήρεια (υποκίνηση, παραγωγή κλπ.) ή αντενεργός επήρεια (όταν κάποιος αναγκάζεται να επιφέρει κάποιο αποτέλεσμα κλπ.). Η δύναμη η οποία επηρεάζεται από τις άλλες, διαθέτει πάντοτε μια ικανότητα αντίστασης.²⁵ Τόσο η “αυθορμησία” όσο και η “προσληπτικότητα” παρατηρεί ο Deleuze προσλαμβάνουν πλέον μια νέα σημασία: «επηρεάζει και επηρεάζεται». Η “ικανότητα του επηρεάζεσθαι” μοιάζει με “ύλη” της δύναμης και η “ικανότητα του επηρεάζειν” με “λειτουργία” της. Πρόκειται πάντως για λειτουργία μη-τυποποιημένη η οποία νοείται ανεξάρτητα από συγκεκριμένες μορφές που μπορεί να προσλάβει, από στόχους που υπηρετεί ή από τα μέσα που χρησιμοποιεί: η δράση της είναι όπως γράφει ο Deleuze «μια φυσική της αφηρημένης δράσης». Από την άλλη πλευρά, η “ύλη” είναι άμορφη, νοείται ανεξάρτητα από τις έμμορφες υποστάσεις, τα όντα ή τα αντικείμενα στα οποία θα εισχωρήσει – πρόκειται για μια «φυσική της πρώτης ή της γυμνής ύλης». Οι κατηγορίες με αυτή την έννοια της εξουσίας, συνιστούν καθορισμούς που αντιστοιχούν «σε οποιεσδήποτε δράσεις» και σε «οποιαδήποτε στηρίγματα».²⁶ Σε αυτά τα πλαίσια γίνεται κατανοητός ο ορισμός του «Πανοπτικού»: αμιγής λειτουργία επιβολής κάποιας συμπεριφοράς,²⁷ χωρίς αναφορά ούτε σε μορφές που παρέχουν στόχους (κολασμός, παραγωγή, περίθαλψη ή εκπαίδευση) ούτε σε έμμορφες υποστάσεις στις οποίες ασκείται η λειτουργία (φυλακισμένοι κλπ.). Το Πανοπτικό διαπερνά όλες αυτές τις μορφές και εφαρμόζεται σε όλες αυτές τις υποστάσεις: είναι ένα «διάγραμμα».²⁸

Στην ίδια εποχή εμφανίζεται μια άλλη λειτουργία: διαχείριση και έλεγχος της ζωής.²⁹ Αποκτά σημασία (ως κατηγορία της εξουσίας) να «καθίσταται κάτι πιθανό».

Έτσι λοιπόν έχουμε δύο αμιγείς λειτουργίες: «ανατομοπολιτική» και «βιοπολιτική» - οι δύο γυμνές υλικές πραγματικότητες είναι «οποιοδήποτε σώμα» και «οποιοσδήποτε πληθυσμός».

Την “Εξουσία” συγκροτούν σχέσεις δύναμης ‘ την “Γνώση” συγκροτούν σχέσεις μορφών. Εξουσία και Γνώση διαφέρουν «εκ φύσεως», είναι ετερογενείς, ωστόσο η μία προϋποθέτει την άλλη και ταυτόχρονα η μία έχει τα πρωτεία επί της άλλης. Διαφορά φύσεως: η εξουσία διαπερνά δυνάμεις όχι μορφές. Η γνώση σχετίζεται με έμμορφες υλικές πραγματικότητες (υποστάσεις) και τυποποιημένες λειτουργίες, οι οποίες διαμοιράζονται τμηματικά με βάση τις δύο μείζονες μορφικές προϋποθέσεις: της όρασης και της ομιλίας, του φωτός και της “γλώσσας”. Επομένως η γνώση είναι «διαστρωματική», αρχειοθετημένη, έχει σχετικά «άκαμπτη τμηματική υφή». Η εξουσία αντιθέτως είναι «διαγραμματική»: κινητοποιεί «μη-διαστρωματικές» υλικές πραγματικότητες και λειτουργίες, βασίζεται σε μια «εύκαμπτη τμηματική υφή» ‘ δεν περνά από μορφές αλλά από σημεία, από ενικά σημεία που εκφράζουν κάθε φορά την επενέργεια, την «επήρεια» μιας δύναμης (δράση ή αντίδραση).³⁰

²³ Βλπ. “Δύο δοκίμια για το υποκείμενο και την εξουσία”.

²⁴ *Επιτήρηση και Τιμωρία*, κεφ. Γ’.

²⁵ *Η Δίπλα της Γνώσης*.

²⁶ Deleuze: **Foucault**, εκδ. Πλέθρον 2005, σελ. 125-126.

²⁷ Πολλαπλότητα ατόμων ολιγάριθμη και χώρος περιορισμένος και όχι ευρύς.

²⁸ *Επιτήρηση και Τιμωρία*, σελ. 271-275.

²⁹ Πολλαπλότητα πολυάριθμη και χώρος ευρύς και ανοιχτός.

³⁰ Η εξουσία είναι ένας... «*τυφλοπόντικας* λειο ο Deleuze, που μπορεί να αναγνωρισθεί από το δίκτυο των στοών που διασχίζει και από τα υπόγεια καταφύγια που χρησιμοποιεί [...]» (Deleuze: **Foucault**, εκδ. Πλέθρον 2005, σελ. 141).

Οι σχέσεις εξουσίας (ταυτόχρονα: τοπικές, ασταθείς, διάχυτες) δεν εκπορεύονται από μια κεντρική εστία κυριαρχίας: βρίσκονται σε ένα πεδίο δυνάμεων, μετακινούμενες από ένα σημείο σε άλλο, σηματοδοτώντας αναστροφές, αντιστροφές, μεταβολές κατεύθυνσης, αντιστάσεις. Για το λόγο αυτό δεν είναι «εντοπίσιμες» σε καμία συγκεκριμένη βαθμίδα παρά συγκροτούν μια στρατηγική ή «μια πρακτική του μη-διαστρωματικού στοιχείου». Ως «άνωνμες στρατηγικές» είναι «*σχεδόν βουβές και τυφλές, και ξεφεύγουν από τις στέρεες μορφές του ορατού και του αποφάνσιμου*». Η διαφορά ανάμεσα σε στρατηγικές και διαστρωματώσεις «είναι ίδια με τη διαφορά ανάμεσα σε «διαγράμματα» και «αρχεία».³¹

Η αστάθεια των σχέσεων εξουσίας ορίζει εν τέλει ένα στρατηγικό ή μη-διαστρωματικό περιβάλλον, και υπό αυτή την έννοια οι σχέσεις εξουσίας «δεν είναι γνωστές»: εδώ ο **Foucault** πλησιάζει τον Kant λέει ο Deleuze, «*αφού ο αμιγώς πρακτικός καθορισμός δεν μπορεί να αναχθεί σε κανένα θεωρητικό ή γνωστικό καθορισμό*». Τα πάντα βέβαια για τον **Foucault** είναι «πρακτικές», αλλά η πρακτική της εξουσίας «δεν ανάγεται κατά κανένα τρόπο σε οποιαδήποτε πρακτική της γνώσης». Για να τονίσει αυτή τη διαφορά ο **Foucault** υπογραμμίζει ο Deleuze, «*παραπέμπει σε μια “μικροφυσική”*»: αρκεί βέβαια να αντιληφθούμε αυτή τη “μικρο-διάσταση” «*όχι ως απλή σμίκρυνση των ορατών ή αποφάνσιμων μορφών, αλλά ως ένα διαφορετικό τομέα, ως ένα νέο τύπο σχέσεων, ως μια διάσταση της σκέψης που δεν ανάγεται στη γνώση: ως ασταθείς και μη-εντοπίσιμους συνδέσμους*».³²

Οι σχέσεις εξουσίας καθιστούν δυνατές και τις “Επιστήμες του ανθρώπου”: προκαλούν την εμφάνιση γνώσεων, κάποιες από τις οποίες αποδεικνύονται ικανές να περάσουν το επιστημολογικό κατώφλι συγκρότησης επιστημονικής γνώσης (“*scientia sexualis*” κλπ.). Αυτά σημαίνουν ότι οι επιστήμες του ανθρώπου προϋποθέτουν το διάγραμμα δυνάμεων. Και αντίστροφα: οι σχέσεις δυνάμεων θα παρέμεναν πρόσκαιρες, ασταθείς, “δυνητικές”, εάν δεν πραγματώνονταν από τις έμμορφες διαστρωματικές σχέσεις που συνθέτουν τις γνώσεις. Η υπέρβαση του κατώφλιου “επιστημονικότητας” παραπέμπει σε σχέσεις δυνάμεων μεταξύ των ανθρώπων, οι οποίες όμως ενεργοποιούνται υπό αυτή τη μορφή: η επιστημονική γνώση δεν παραπέμπει σε ένα υποκείμενο “ελεύθερο” από το διάγραμμα εξουσίας, και από την άλλη το διάγραμμα εξουσίας δεν είναι ποτέ ανεξάρτητο σε σχέση με τις γνώσεις που το ενεργοποιούν. Αυτό είναι το «σύμπλεγμα Εξουσίας-Γνώσης».

Οι σχέσεις εξουσίας λοιπόν καθορίζουν όπως είδαμε ενικότητες («επήρειες»). Η ενεργοποίηση που τις σταθεροποιεί και τις διαστρωματώνει συνιστά «ολοκλήρωση»: μια διεργασία που χαράσσει μια «γενική γραμμή ισχύος» και η οποία συνδέει τις ενικότητες, τις ομογενοποιεί, τις καθιστά συγκλίνουσες. Δεν αναφερόμαστε εδώ σε κάποια “άμεση και σφαιρική” ολοκλήρωση αλλά σε μια πολλαπλότητα επιμέρους, σχετιζόμενων μεταξύ τους τοπικών ολοκληρώσεων. Οι παράγοντες της ολοκλήρωσης συγκροτούν τους θεσμούς: Κράτος, Οικογένεια, Θρησκεία, Παραγωγή, Αγορά, Τέχνη ή Ηθική κλπ.

«*Οι θεσμοί δεν αποτελούν αιτίες ούτε ουσίες*»: δεν διαθέτουν ούτε ουσία ούτε εσωτερικότητα, είναι πρακτικές, τελεστικοί μηχανισμοί, που δεν εξηγούν την εξουσία, δεδομένου ότι προϋποθέτουν και απλώς παγιώνουν τις σχέσεις της «*ακολουθώντας μια λειτουργία αναπαραγωγικού και όχι παραγωγικού χαρακτήρα*. Δεν υπάρχει Κράτος αλλά μόνον κρατικοποίηση» (το ίδιο για τις υπόλοιπες περιπτώσεις). Το γεγονός λει ο Deleuze ότι στη σύγχρονη εποχή τόσες πολλές σχέσεις εξουσίας έχουν υπαχθεί κάτω από τη μορφή Κράτος δεν σημαίνει ότι απορρέουν από αυτή αλλά ότι βρισκόμαστε εν μέσω μιας «πολύμορφης επιχείρησης συνεχούς κρατικοποίησης» στις παιδαγωγικές, δικαστικές, οικονομικές κ.ά. διαδικασίες, η οποία αποβλέπει σε μια σφαιρική ολοκλήρωση.³³

³¹ Deleuze: **Foucault**, εκδ. Πλέθρον 2005, σελ. 128.

³² Deleuze: **Foucault**, εκδ. Πλέθρον 2005, σελ. 129. Βλπ. υποσημείωση 6. (Επιτήρηση και Τιμωρία - μικροφυσική και μη-αναγωγιμότητα της μικρο-διάστασης). Εδώ μπορούμε να συγκρίνουμε την ανάλυση του **Foucault** με την «κοινωνιολογία των στρατηγικών» του Pierre Bourdieu. Μπορούμε να μιλήσουμε για «μικρο-κοινωνιολογία»; Τι θα εννοούσαμε με αυτό; Διάχυτες, απειροελάχιστες σχέσεις; Ο Deleuze επισημαίνει πως δεν πρόκειται για διαφορά “μεγέθους” ανάμεσα στις (ετερογενείς) μικρο- και μακρο-διαστάσεις, αλλά ούτε για “εξωγενή διψισμό” αφού υπάρχει πλήρης εμμένεια των δύο διαστάσεων: μικροσυστήματα εμμένει στον κρατικό μηχανισμό, και αντίστροφα. Στο *Δίγμα της Γνώσης* (σελ. 124) φαίνεται να ανάγεται η μακρο-διάσταση στο στρατηγικό μοντέλο και μικρο-διάσταση στο τακτικό μοντέλο, ωστόσο για τον Deleuze εδώ δημιουργείται πρόβλημα διότι και τα μικρο-συστήματα έχουν επίσης μια ολόκληρη στρατηγική διάσταση... (βλπ. G.Deleuze: “Επιθυμία και Ηδονή”, μετάφραση από το *Magazine littéraire*, τευχ.325, 10/1994, σελ. 59-65, προσθήκη στο Deleuze: **Foucault**, εκδ. Πλέθρον 2005).

³³ Η «διακυβέρνηση» έρχεται πρώτη σε σχέση με το κράτος (“Δύο δοκίμια για το υποκείμενο και την εξουσία”).

Επομένως, κάθε θεσμός οργανώνει τις μοριακές σχέσεις εξουσίας και διακυβέρνησης γύρω από μια «γραμμομοριακή βαθμίδα»: “τον” Άρχοντα, ή “τον” Νόμο για το κράτος, ή τον Πατέρα, το Χρήμα, τον Θεό, το Σεξ... Οι γνώσεις σχηματίζονται από αυτές τις ολοκληρώσεις. Κάθε θεσμός εμπεριέχει δύο πόλους: “μηχανισμούς” και “κανόνες” ‘ οργανώνει δε ορατότητες και πεδία ορατότητας, όπως και αποφανσιμότητες και αποφαντικά καθεστώτα. Κάθε σχηματισμός έχει μια μορφή προσληπτικότητας (η οποία συνιστά το ορατό) και μια μορφή αυθορμησίας (η οποία συνιστά το αποφάνσιμο).

Οι σχέσεις γνώσης συνδέονται με έμμορφες υποστάσεις και με τυποποιημένες λειτουργίες: άλλοτε βάσει της προσληπτικότητας (ορατό) άλλοτε βάσει της αυθορμησίας (αποφάνσιμο). Οι έμμορφες υποστάσεις διακρίνονται μέσω της ορατότητας, ενώ οι τυποποιημένες, στοχοθετημένες λειτουργίες διακρίνονται μέσω της απόφανσης. Οι σχέσεις εξουσίας (δεν διαθέτουν μορφή) φέρνουν σε επαφή άμορφες υλικές πραγματικότητες και μη-τυποποιημένες λειτουργίες. Έτσι, οι κατηγορίες της εξουσίας («επηρεάζει» ή «επηρεάζεται») - του τύπου προτρέπω, υποκινώ κλπ.) δεν ταυτίζονται με τις μορφικές κατηγορίες της γνώσης (διδάσκω, τιμωρώ, περιθάλπω κλπ.) οι οποίες περνούν μέσα από την ομιλία και την όραση προκειμένου να ενεργοποιήσουν τις προαναφερθείσες κατηγορίες της εξουσίας.

Οι ορατότητες και αποφάνσεις κάθε θεσμού θα φθάσουν, ανάλογα με τη φύση αυτού του θεσμού, σε ένα κατώφλι οπότε και θα προσλάβουν πολιτικό, ή ηθικό ή οικονομικό ή αισθητικό κλπ. χαρακτήρα.³⁴

Τι είναι ο «θάνατος του ανθρώπου»; Στην πραγματικότητα υποστηρίζει ο Deleuze το γίνεσθαι και οι μεταλλαγές αφορούν στις συνιστώσες δυνάμεις και όχι στις σύνθετες μορφές. Το θέμα λοιπόν δεν σχετίζεται με το «ανθρώπινο σύνθεμα» (το οποίο μπορεί να υπάγεται στη τάξη των εννοιών ή της πραγματικότητας, της αντίληψης ή της απόφανσης) αλλά με τις «συνιστώσες δυνάμεις του ανθρώπου». Κατά την κλασική εποχή οι δυνάμεις του ανθρώπου σχετίζονται με μια δύναμη «αναπαράστασης» η οποία διατείνεται ότι μπορεί να αποσπάσει από τις άλλες δυνάμεις κάθε “θετικό” στοιχείο που μπορεί να ανυψωθεί στο άπειρο: το αποτέλεσμα είναι ότι οι δυνάμεις συνθέτουν τελικά το Θεό και όχι τον άνθρωπο. Ο άνθρωπος ως ιδιαίτερο σύνθεμα εμφανίστηκε μόνο όταν οι συνιστώσες δυνάμεις του σχετίστηκαν με νέες δυνάμεις που είχαν ξεφύγει από τη δύναμη της αναπαράστασης. Οι νέες αυτές δυνάμεις ήταν η ζωή, η εργασία, η γλώσσα. «Αυτές οι σκοτεινές δυνάμεις της περατότητας δεν ήταν αρχικά ανθρώπινες αλλά σχετίστηκαν με τις δυνάμεις του ανθρώπου για να τον “κατεβάσουν” στο επίπεδο της περατότητας που του αναλογεί [...]».³⁵

Θα μπορούσαμε λοιπόν να φανταστούμε μια άλλη διαφορετική συσχέτιση των δυνάμεων του ανθρώπου, με άλλες δυνάμεις, οπότε και η σύνθεση θα διέφερε και από τον Θεό και από τον άνθρωπο. Δεν υπάρχει λόγος ούτε να χαρούμε ούτε να θρηνήσουμε λει ο Deleuze: εξάλλου, δεν ακούγεται από παντού ότι οι δυνάμεις του ανθρώπου συνδυάζονται ήδη με άλλες δυνάμεις, με τις δυνάμεις της πληροφορικής, για να συνθέσουν από κοινού κάτι διαφορετικό από τον άνθρωπο, «τα αόρατα “ανθρωπο-μηχανικά” συστήματα. Αυτή ακριβώς δεν είναι η ένωση με το πυρίτιο που αντικαθιστά την ένωση με τον άνθρακα»;

Η εξουσία ασκείται με διάφορους τρόπους ανάλογα με τις σχετιζόμενες δυνάμεις. Το διάγραμμα δεν εξαντλεί τη δύναμη, η οποία μπορεί να υπαχθεί σε νέες σχέσεις και συνθέσεις. Το διάγραμμα «πηγάει από το έξω, αλλά το έξω δεν ταυτίζεται με κανένα διάγραμμα». Με την έννοια αυτή, το “έξω” συνιστά πάντοτε διάνοιξη σε ένα μέλλον: «τίποτε δεν τελειώνει, γιατί τίποτε δεν ξεκίνησε, και τα πάντα μεταμορφώνονται».³⁶ Κατ’ αυτή την έννοια η δύναμη διαθέτει μια δυνατότητα που εμφανίζεται ως «ικανότητα αντίστασης».

Το διάγραμμα δυνάμεων παρουσιάζει, απέναντι από τις ενικότητες της εξουσίας, ενικότητες αντίστασης: “κόμβους”, “εστίες” που με τη σειρά τους πραγματώνονται στα στρώματα και ανοίγουν δρόμο για πιθανές αλλαγές. Μάλιστα, η αντίσταση προηγείται, εφόσον «οι σχέσεις εξουσίες εντάσσονται ολοκληρωτικά στο διάγραμμα, ενώ οι αντιστάσεις βρίσκονται κατ’ ανάγκη σε άμεση σχέση με το έξω, από το οποίο προέκυψαν τα διαγράμματα. Ως εκ τούτου, ένα κοινωνικό πεδίο επενεργεί περισσότερο μέσω αντιστάσεων παρά μέσω

³⁴ Ένα πιθανό πρόβλημα, παρατηρεί ο Deleuze: μπορεί μια απόφαση να αγγίζει ένα κατώφλι π.χ. επιστημονικότητας μολονότι η αντίστοιχη ορατότητα εξακολουθεί να βρίσκεται σε κατώτερο επίπεδο; (ή αντιστρόφως). «Αλλά αυτό ακριβώς καθιστά πρόβλημα την ίδια την αλήθεια» (Deleuze: **Foucault**, εκδ. Πλέθρον 2005, σελ. 134-135).

³⁵ Deleuze: **Foucault**, εκδ. Πλέθρον 2005, σελ. 150-151. Η ζωή η γλώσσα και η εργασία δεν είναι «ανθρώπινες δυνάμεις» μέσω των οποίων ο άνθρωπος συνειδητοποιεί την περατότητά του. Πεπερασμένες και εξωτερικές προς αυτόν αρχικά του επιβάλλουν μια ιστορία που δεν του ανήκει. Μόνο σε μια δεύτερη χρονική στιγμή ο άνθρωπος θα ιδιοποιηθεί αυτή την ιστορία και θα ανάγει την περατότητά του σε θεμέλιο (ό.π., υποσημείωση 23). (βλπ. *Οι Λέξεις και τα Πράγματα*, σελ. 504-505).

³⁶ Deleuze: **Foucault**, εκδ. Πλέθρον 2005, σελ. 152.

στρατηγικών, και υπό αυτή την έννοια η σκέψη του έξω είναι μια σκέψη αντίστασης».³⁷ Κάποιοι λείπει ο Deleuze «εκπλήσσονται διότι ο **Foucault**, που ανήγγειλε τον θάνατο του ανθρώπου, πήρε μέρος σε πολιτικούς αγώνες. Και επικαλούνται μια καθολική και αιώνια συνείδηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου, η οποία κατ' αυτούς πρέπει να μείνει έξω από κάθε ανάλυση». Ο **Foucault** δεν έδωσε ιδιαίτερη σημασία στο καθολικό και το αιώνιο – και τα δύο αποτελούν σφαιρικά στοιχεία που εκπορεύονται από κατανομές ενικότητων, στα πλαίσια ενός συγκεκριμένου ιστορικού σχηματισμού και βάσει μιας ιδιαίτερης τυποποίησης.³⁸

Το υποκείμενο του δικαίου, στο βαθμό που συγκροτείται είναι «η ζωή ως φορέας ενικότητων, “ως πληρότητα του εφικτού”, και όχι ο άνθρωπος ως μορφή της αιωνιότητας». Ο άνθρωπος υπήρξε το “υποκείμενο του δικαίου” ‘ σήμερα τα πράγματα άλλαξαν: «αυτό που διεκδικείται και τίθεται ως στόχος είναι η ίδια η ζωή [...] [η ζωή] έγινε το διακύβευμα των πολιτικών αγώνων, έστω και εάν αυτοί εκφράζονται μέσω διακηρύξεων δικαίου. Το δικαίωμα, στη ζωή, στο σώμα, στην υγεία, στην ευτυχία, στην ικανοποίηση των αναγκών [...]».³⁹ Την ίδια μεταλλαγή επισημαίνει ο Deleuze υφίσταται και η θέση του διανοούμενου: η ενικότητα του συγγραφέα που συνέπιπτε με τη θέση του “έγκριτου νομομαθούς” παρήγαγε φαινόμενα καθολικότητας. Σήμερα ο ειδικευμένος επιστήμονας παράγει φαινόμενα “εγκαρσιότητας” όχι καθολικότητας, λειτουργώντας περισσότερο ως σημείο διασταύρωσης.

Όταν το διάγραμμα εξουσίας εγκαταλείπει το κυριαρχικό μοντέλο μετατοπιζόμενο στο πειθαρχικό και γίνεται «βιοπολιτική των πληθυσμών», τότε ακριβώς αναδύεται η ζωή ως νέο αντικείμενο της εξουσίας. Το δικαίωμα θανάτωσης που ανήκε στον άρχοντα εγκαταλείπεται, αλλά μόνο για να δώσει τη θέση του στις γενοκτονίες που προκύπτουν όταν ο εχθρός αντιμετωπίζεται ως τοξικός, μολυσματικός παράγοντας και «βιολογικός κίνδυνος».

Εν τούτοις και η αντίσταση στην εξουσία επικαλείται πλέον τη “ζωή” και θα τη στρέψει ενάντια στο σύστημα που επιχειρεί να την ελέγξει. Ο Deleuze συμπεραίνει λοιπόν πως «δεν υπάρχει καμία ανάγκη να επικαλεστεί κανείς τον άνθρωπο ως αιτία αντίστασης». Η αντίσταση αποσπά από τον παλαιό άνθρωπο τις δυνάμεις μιας πιο ευρείας καταφατικής ζωής, ζωής που ενέχει περισσότερες δυνατότητες. Αυτή «ήταν η σημασία του υπερ-ανθρώπου: η ζωή πρέπει να απελευθερωθεί μέσα στον άνθρωπο, αφού ο ίδιος ο άνθρωπος φυλακίζει κατά κάποιον τρόπο τη ζωή. Η ζωή γίνεται αντίσταση στην εξουσία, όταν η εξουσία εκλαμβάνει τη ζωή ως αντικείμενο».⁴⁰

Η δύναμη που έρχεται από έξω «δεν εκφράζει ακριβώς μια ιδέα της Ζωής, έναν βιταλισμό ο οποίος ωθεί τη σκέψη του **Foucault** στο απόγειό της;» ρωτά ο Deleuze. Η ζωή δεν είναι αυτή η ικανότητα αντίστασης που χαρακτηρίζει τη δύναμη;

«Τόσο ο **Foucault** όσο και ο *Nietzsche* θεωρούν ότι οι δυνάμεις και οι λειτουργίες που αντιστέκονται στο θάνατο του ανθρώπου πρέπει να αναζητηθούν στον ίδιο τον ...άνθρωπο».⁴¹

³⁷ Deleuze: **Foucault**, εκδ. Πλέθρον 2005, σελ. 153.

³⁸ «Δεν είναι η πρώτη φορά που η επίκληση της αιωνιότητας χρησιμεύει ως προκάλυμμα για μια αδύναμη και επιπόλαιη σκέψη [...]».

³⁹ *Η δίψα της Γνώσης*, σελ. 177-178.

⁴⁰ Deleuze: **Foucault**, εκδ. Πλέθρον 2005, σελ. 157.

⁴¹ Deleuze: **Foucault**, εκδ. Πλέθρον 2005, σελ. 158.